

Nonideal Social Ontology: The Power View

Åsa Burman

Oxford University Press, 2023. viii+253 s. ISBN 978-0-19-750957-9

Socialontologi är ett forskningsfält där frågor om den sociala och institutionella verklighetens beskaffenhet behandlas. I *Nonideal Social Ontology: The Power View* ger Åsa Burman en översikt av detta fält såsom det ter sig inom samtida analytisk filosofi. Hon argumenterar för att ett paradigmskifte från "ideal" till "icke-ideal" teori har påbörjats inom fältet, samt att skiftet bör fullbordas. Särskiljningen av dessa paradigmer är inspirerad av Charles Mills distinktion mellan ideal och icke-ideal politisk teori, men ideal socialontologisk teori är huvudsakligen teoribildning som förbiser eller skymmer socialt förtryck, medan icke-ideal teoribildning istället uppmärksammar och belyser det (s. 14 och 155). Burman utvecklar också en egen icke-ideal teori om social makt (*social power*).

Ideal socialontologi representeras av Margaret Gilberts, John Searles och Raimo Tuomelas teorier. Enligt dessa konstitueras den sociala verkligheten av deltagares gemensamma trosföreställningar, intentioner och aktiviteter – deras *kollektiva intentionalitet* – angående just denna verklighet. Till exempel så är svenska mynt pengar i kraft av att vi tror att de är giltiga betalningsmedel och att vi behandlar dem som sådana. Detta tycks medföra att inga sociala fenomen kan vara sådana att samhällets medlemmar är okunniga eller omedvetna om dem. Synsättet gör det också svårt att förklara hur oenighet kan råda kring omtvistade sociala fenomen, såsom i vilken utsträckning implicita sexistiska eller rasistiska normer styr i samhället. Mycket riktigt så fokuserar också Gilbert, Searle och Tuomela på sociala fenomen eller fakta som det råder stor enighet kring (såsom att mynten i min ficka är pengar). De fokuserar inte heller på hur sådana sociala fenomen kan vara betingade av sociala konflikter eller ojämlika maktförhållanden.

Icke-ideal socialontologi representeras i boken av Ástas, Johan Brännmarks, Sally Haslangers och Katharine Jenkins teorier, samt av Burmans egen teori om social makt. Dessa avser alla att synliggöra och analysera sociala orättvisor eller förtryck eller på annat sätt vara behjälpliga för att förbättra människors livsvillkor. Inom det icke-ideala paradigmet skiljer Burman på teorier som är rent deskriptiva (Ástas, Brännmarks, och sin egen) och emancipatoriska teorier vars primära funktion är att få till stånd politisk eller samhällelig förändring (Haslanger, Jenkins). Inom icke-ideal socialontologi har de paradigma-

tiska exemplen på sociala fenomenen varit kön, genus och etnicitet, samt lagar eller normer knutna till dessa fenomen. Brännmarks teori låter oss till exempel karakterisera sexism och rasism som informella sociala institutioner. Han menar att sexism och rasism begränsar och möjliggör individers beteenden på samma sätt som formella institutioner. Individer kan påverkas av dessa informella institutioner även om de är omedvetna eller oeniga om utsträckningen av deras påverkan.

Burmans kritiska diskussioner av de ideala och icke-ideala teorier hon tar upp är överlag nyanserade och upplysande. I motsats till ideala socialontologiska teorier så argumenterar hon bland annat för att sociala institutioner som pengar eller äktenskap inte nödvändigtvis involverar kollektiv intentionalitet (vilket förstås är förenligt med att de faktiskt gör det) (s. 85–100). Hennes huvudsakliga kritik mot såväl ideala som icke-ideala teorier är dock att de alla förbisetat ekonomisk klass som ett viktigt socialt fenomen. Vilken ekonomisk klass en individ tillhör bestäms av dennes relation till produktionsmedlen, snarare än av hur hen kategoriseras av andra eller sig själv. Gilbert, Searle och Tuomela gör dock anspråk på att presentera generella teorier om den sociala verkligheten samt att lägga filosofiska grundvalar för samhällsvetenskapen – två anspråk Burman själv delar. Med tanke på att ekonomisk klass är en viktig kategori inom viss samhällsvetenskaplig forskning så menar Burman att deras teorier därför borde ha något att säga om ekonomisk klass som socialt fenomen. Icke-ideal socialontologi, å andra sidan, har hittills förbisetat ekonomisk klass trots att det ligger till grund för stora sociala orättvisor och förtryck, det vill säga just det icke-ideal socialontologi vill uppmärksamma (s. 2, 161 och 167).

Ett svar på denna kritik är att ekonomisk klass endast är ett socialt fenomen i indirekt bemärkelse (s. 103, 107, 167 och 170–71). Äganderätt upprätthålls i kraft av reflexiva gemensamma attityder och aktiviteter angående äganderätt. Utan äganderätt finns inga kapitalister eller arbetare och därmed inte heller det (indirekta) sociala fenomenet ekonomisk klass. Burman håller med, men påpekar att även om ekonomisk klass är ett indirekt socialt fenomen så innebär detta inte att det är mindre signifikant eller paradigmiskt.

Överlag går Burmans kritik mot både ideala och icke-ideala teorier ut på att de inte gett viktiga sociala fenomen eller aspekter av den sociala verkligheten den uppmärksamhet de förtjänar. Förutom ekonomisk klass så har till exempel viktiga former av social normativitet och social makt förbisetats. Social normativitet har nästan uteslutande beskrivits i

deontiska termer (det faktum att mynten i min ficka är pengar ger mig vissa rättigheter, att jag är man snarare än kvinna ger mig informella befogenheter i vissa situationer, och så vidare). Burman påpekar dock att det också finns en teleologisk social normativitet som har sin grund i värderingar av hur bra eller dåligt vi passar ideal eller måttstockar knutna till sociala kategorier. Hur vi värderas i relation till dessa ger upphov till positiv eller negativ makt inom olika domäner. Denna typ av makt kan även vara grundad i bedömningar av hur väl en person passar in på en social stereotyp. En man kan till exempel ha bättre chans än en kvinna (positiv telisk makt, i Burmans terminologi) att få forskningsbidrag på grund av att den stereotypa bilden av en forskare är en man (s. 195).¹ Samme man kan ha sämre chans än en kvinna (negativ telisk makt) att få hjälp av socialtjänsten om han utsätts för våld i en nära relation, eftersom han i egenskap av man inte passar stereotypen av ett sådant offer.

När könstillhörighet eller annan gruppstillhörighet på ett systematiskt sätt påverkar individers förmågor och möjligheter så har dessa individer vad Burman kallar positiv eller negativ strukturell makt. Strukturell makt bygger inte nödvändigtvis på vitt spridda ideal eller stereotyper, utan kan också bygga på till exempel ekonomisk klass. Att teorin på detta sätt kan ta ekonomisk klasstillhörighet i beaktande är enligt Burman en viktig fördel med hennes teori. Tyvärr säger hon nästan ingenting om vad ekonomisk klass är, förutom att det är det marxistiska klassbegreppet hon har i åtanke, enligt vilken klasstillhörigheten bestäms av individers relationer till produktionsmedlen (s. 147–48 och 163). Det är dock oklart hur människors relation till produktionsmedlen i sig påverkar deras strukturella makt (förutom att ägande ger människor vissa deontiska sociala rättigheter och friheter förstås, men detta tycks traditionella ideala teorier vara kapabla att förklara). Burmans enda exempel på strukturell makt kopplad till ekonomisk klass är tyvärr inte till mycket hjälp (s. 224–25). Hon föreslår att de stora skillnader i förekomsten av COVID-19 som rådde mellan olika stadsdelar i Stockholm under pandemin kan förklaras av ekonomisk klass, genom att sådan klass påverkar invånarnas trångboddhet, möjligheter att jobba hemifrån eller tillgång till egna fortskaffningsmedel. Men förklaras inte skillnaderna bättre av faktorer såsom utbildnings- och inkomstnivå och yrkestillhörighet? Huruvida stadsdelsinvånarna tenderar att leva av att äga pro-

1. Vid ett tillfälle skriver Burman att makt som utgår från ideal eller stereotypa föreställningar nödvändigtvis är något individer är medvetna om (s. 214), men detta verkar inte stämma med hennes förslag att mäns bättre chans till forskningsanslag exemplifierar sådan makt.

duktionsmedlen eller av att sälja sin arbetskraft till de som äger dem verkar inte vara avgörande. En annan förståelse av ekonomisk klass än den marxistiska skulle nog bättre passa Burmans syften.

Strukturell makt och telisk makt är olika typer av social makt. Burmans definition av social makt är följande: "En agent A har social makt om och endast om A har en förmåga att åstadkomma vissa utfall, där denna förmågas existens är essentiellt beroende av intentionaliteten hos två eller fler agenter" (s. 225 not 13, min övers.). Makt sprungen ur tvång genom hot om fysiskt våld är alltså en form av social makt, men makten att avsiktligt smitta någon med ett farligt virus är det inte. Det förre är essentiellt beroende av deltagarnas intentionalitet, medan den senare tillfälligt kan vara knuten till två eller fler individers intentionalitet (i det fall smittan vidareförs via en ömsesidig kyss till exempel). I fallet med hot om fysiskt våld så är det essentiella beroendet direkt, men beroendet kan också vara indirekt, som när ekonomisk klass ger upphov till strukturell makt.

Social makt är ett mycket generellt fenomen, allestädes närvarande i sociala situationer. Samhällsvetenskaplig forskning intresserar sig också för social makt. Givet anspråket att socialontologin ska klargöra samhällsvetenskapens grundvalar utgör fenomenets generalitet och roll inom samhällsvetenskapen skäl för Burman att sätta social makt i centrum för sin socialontologiska teori. Möjligen menar hon också att fokuset på social makt lyfter fram sådant som är relevant för synliggörandet av socialt förtryck (enligt Burmans definition verkar dock agenter kunna ha social makt även då maktförhållandena i vardaglig mening är jämlika).

Burman visar hur hennes taxonomi och definitioner av olika typer av social makt är användbara för att ringa in och uppmärksamma olika sociala fenomen. Däremot är det för mig oklart hur taxonomin och definitionerna ska kunna ge någon djupare förståelse eller förklaring av dessa fenomen. Men kanske är det enligt Burman de empiriska samhällsvetenskaperna snarare än socialontologin som ska förse oss med detta.

Vad gäller Burmans övergripande normativa tes, att forskningsfältet bör fortsätta i riktning mot ett fullbordat paradigmskifte, så är det oklart hur denna tes ska förstås. Å ena sidan föreslår hon att olika fundamentala oenigheter inom fältet bör hanteras så att det kan träda in i en fas av något som liknar Kuhnsk normalvetenskap inom ett icke-idealt paradigm (s. 7). Detta antyder att den typ av ideala teorier som i generella termer försöker förklara hur gemensam eller kollektiv intentionalitet

direkt eller indirekt ger upphov till institutionella eller sociala fenomen ej längre bör utvecklas eller diskuteras. Å andra sidan så menar Burman att paradigmskiftet inte behöver påverka hur vi ska förstå specifika delområden som kan räknas till socialontologin i bred bemärkelse, såsom just kollektiv intentionalitet eller kollektivt ansvar (s. 5). Hur som helst så tycks det mig inte önskvärt att ett filosofiskt forskningsfält lägger fundamentala oenigheter bakom sig eller sluter upp bakom ett gemensamt moraliskt eller politiskt relevanskriterium.

Ett argument som enligt Burman talar för en framtida fullbordan av paradigmskiftet bottenar i idén att socialontologin bör analysera samhällsvetenskapernas grundvalar. Eftersom samhällsvetenskaperna intresserar sig för fenomen som makt och förtryck så bör socialontologin därmed utveckla teorier som lägger de teoretiska grundvalarna för forskning om just dessa fenomen och deras konsekvenser (s. 108 och 111). Burman har förstås rätt i att viss samhällsvetenskaplig forskning sätter sådana fenomen i centrum. Mitt intryck är dock att Burman har en alltför ensidig bild av samhällsvetenskaplig forskning. Det finns gott om sådan som inte ser just maktförhållanden, förtryck eller sociala orättvisor som de paradigmatiska sociala fenomenen. Centrala frågor kan istället vara hur gemensam förståelse möjliggör och förklarar samhälleliga fenomen eller hur människor i samarbete koordinerar vardagliga aktiviteter.²

Kanske är det slutmål Burman vill se för paradigmskiftet mot icke-ideal socialontologi helt enkelt att socialontologin ska avspegla samhällsvetenskapernas bredd och mångfald. I så fall har jag inga invändningar. Det är onekligen positivt att socialontologisk forskning inom samtida analytisk filosofi idag rymmer fler frågeställningar och angreppssätt än tidigare. Burmans *Nonideal Social Ontology* är en läsvärd och välskriven översyn av tongivande inriktningar och teorier som idag ryms inom fältet.³

Olle Blomberg

2. För två exempel bland många andra, se Michael Suk-Young Chwe, *Rational Ritual: Culture, Coordination and Common Knowledge* (Princeton University Press, 2013) och Lincoln Ryave och James Schenkein, "Notes on the Art of Walking", i *Ethnomethodology: Selected Readings*, red. Roy Turner, s. 265–74 (Harmondsworth: Penguin, 1974). Den senare artikeln behandlar utifrån empiriskt videomaterial hur människor går tillsammans snarare än var för sig samt hur de demonstrerar detta för sin omgivning – ett fokus som sammanfaller med Margaret Gilberts återkommande exempel på ett paradigmatiskt socialt fenomen: två personer som går tillsammans.

3. För kommentarer och diskussion, tack till Frans Svensson, Björn Petersson, Johan Brännmark och Åsa Burman.